

RABELLA I RIBAS, Joan Anton (1998): *Un matrimoni desavingut i un gat metzinat. Procés criminal barceloní del segle XIV*. Barcelona: IEC. (Biblioteca Filològica, xxxvi), 416 p.

Aquest llibre és una versió abreujada de la tesi doctoral *Edició i estudi lingüístic d'un procés criminal del segle XIV*. «*Un matrimoni desavingut i un gat metzinat*» llegida l'any 1997 a la Universitat de Barcelona. Se suma a la ja considerable llista de treballs que s'ocupen d'estudiar textos catalans no literaris, sobretot textos medievals de caràcter processal. La documentació processal resulta especialment valuosa i interessant perquè permet aconseguir informació sobre els registres lingüístics poc formals i, d'alguna manera, aproximar-se a la llengua oral de l'època. El fet que hi haja fragments en estil directe, on es reproduïx literalment el que diuen els qui intervenen en el procés judicial —testimonis, denunciat, denunciant, etc.— fa que disposem de mostres d'usos lingüístics gens elaborats, amb un grau molt alt d'espontaneïtat, gairebé col·loquials. Com a conseqüència de la situació comunicativa específica pròpia del cas, hi ha també en aquesta mena de textos d'altres registres lingüístics prou més formals, com ara, el juridicoadministratiu i l'epistolar cancelleresc. Tot plegat, aquest tipus de documentació ofereix unes possibilitats enormes de conèixer la llengua antiga d'una manera molt completa ja que permet aproximar-se a diversos registres i varietats.

En aquest treball l'autor transcriu i edita un procés criminal datat l'any 1374 a Barcelona. És un text que, a més de l'interès lingüístic que ofereix, resulta fascinant pel seu contingut, cosa que el mateix autor ressalta quan diu que la riquesa «literària» d'aquest tipus de textos iguala o supera algunes novel·les de gènere policíac. A més d'editar el text, Rabella en fa un estudi global, encara que amb un interès especial per la llengua, sobretot per la menys literària. L'estudi lingüístic s'emmarca dins els paràmetres tradicionals de l'anàlisi de textos medievals. Fa, però, una aportació força innovadora i de gran interès: l'estudi de la sintaxi oracional, especialment dels fragments més col·loquials. Així es pot observar com en aquest registre abunden les frases curtes, hi ha una gran pobresa de connectors, etc.

Abans de presentar l'edició del text, l'autor té l'encert d'oferir una informació completa i oportuna sobre el contingut del procés, sobre com es desenvolupa i sobre tots els personatges que hi intervenen o que hi apareixen citats. Atès que el procés és força complex aquesta informació resulta providencial ja que en facilita la comprensió.

Quant a l'edició, exposa els criteris de transcripció, uns criteris filològics estrictes que permeten de mantenir la màxima fidelitat respecte a l'original i d'oferir la informació del manuscrit de manera detallada. D'acord amb els objectius del treball no transcriu tot el procés sencer, sinó que se centra en els trenta-quatre primers fulls, que arpleguen l'interrogatori dels implicats i dels testimonis. De la resta n'edita solament els albarans i les cartes escrites en català ja que la part escrita en llatí —intercanvi d'informació jurídica entre advocat, fiscal, etc.— no aportaria cap mena d'informació lingüística al treball.

Malgrat que fa una bona descripció del manuscrit trobem a faltar una reproducció d'almenys un parell de fulls, cosa que permetria fer-se una idea més exacta de l'estat del manuscrit, del tipus de lletra, etc. A més hom podria comprovar la rigorositat de la transcripció i també les enormes dificultats que normalment comporta. Així, per exemple, resulta sospitos trobar el castellanisme «pòcimes» —amb la *m* en cursiva, és a dir desenvolupada per l'editor— quan la paraula normal catalana, que també apareix en el text, és «poció». Les dues, «poció» i «pòcimes» apareixen en el mateix tipus d'estructura: «... metzines o altre mala poció» i «... metzines o altres pòcimes ...»; a més, en els dos casos la frase correspon a una pregunta realitzada pel fiscal. Per una altra banda podria qüestionar-se la col·locació dels números dels fulls, dins del text editat; d'aquesta manera la localització de qualsevol paraula resulta enutjosa ja que costa de trobar el full que es busca. Potser hagués anat millor situar-los sagnats al marge esquerra de la pàgina.

Com és habitual en aquest tipus de treballs, Rabella descriu el context històric en què es desenvolupa el procés criminal que estudia. Primer es refereix al context polític del tram final del regnat

de Pere el Cerimoniós (1336-1387), particularment a aquelles qüestions que d'una manera o d'altra apareixen en el procés: la guerra amb Castella, la relació amb Gènova i les tensions entre l'autoritat reial i altres estaments socials. En segon lloc descriu el context social de la Barcelona de l'època. Aquesta descripció resulta particularment interessant; per una banda recorre a la bibliografia històrica disponible i per l'altra té en compte tota la informació que aporta el text que estudia. Així ens assabentem dels estaments, de les faenes i de les funcions socials dels protagonistes dels processos, de com era la ciutat, l'espai urbà, on vivien, d'alguns aspectes de la vida privada i de la quotidianitat, etc.

Al cap. v l'autor descriu minuciosament el sistema processal de l'època: els oficials reals i càrrecs públics que hi intervenien i la manera com es desenvolupava el procés judicial, des de l'enquesta fins a la sentència i als possibles recursos. Després, Rabella, conscient que per entendre bé i per fer un estudi lingüístic adequat del text cal saber com ha estat construït, s'ocupa del procés d'elaboració de la còpia escrita que ens ha arribat materialment: des de la còpia estenogràfica en una tauleta de cera al trasllat al paper. En l'apartat d'aquest mateix capítol que titula "La informació lingüística", malgrat que té una estructura un pèl complicada i que no sempre l'etiquetatge dels subapartats és encertat, resulta de força interès. A més de fer veure que els processos criminals són els textos que aporten més informació sobre la llengua col·loquial pretèrita, descriu els quatre principals registres lingüístics que contenen aquesta mena de textos —el juridicoadministratiu, el narratiu, el col·loquial i l'epistolar cancelleresc. L'aportació més valuosa, però, és, sens dubte, l'estudi de les correccions i d'altres modificacions que hi ha al manuscrit ja que n'obté una informació lingüística —textual i pragmàtica— molt interessant. També és útil la relació de tots els fragments del procés judicial escrita en estil directe, ja que permet de localitzar-los fàcilment en el text transcrit. Tanca el capítol una bibliografia de les edicions d'aquest tipus de documents, tant d'aquelles que van acompanyades amb un estudi lingüístic com de les que no; potser solament hi manque el treball sobre textos del s. xvii de M. Antònia Cano *El llibre del mostassaf d'Elx. Edició i estudi lingüístic*, Alacant, Institut Gil-Albert, 1995.

Quant a l'estudi lingüístic, que ocupa el cap. vi, hem d'assenyalar que és força complet. L'estructura en cinc apartats: grafies, fonètica, morfologia, sintaxi i lèxic. Separa, doncs, l'estudi de les grafies de l'estudi de la fonètica, cosa que més aviat resulta arbitrària; en canvi separa la morfologia de la sintaxi, cosa que possiblement no aporta gaires avantatges i sí algun inconvenient.

Malgrat que l'autor diu al preàmbul del capítol que estudia amb menys profunditat les grafies i la fonètica que els altres apartats, la veritat és que en fa un estudi força complet i adequat. Quant a les grafies, el més destacable d'aquest text és que té una gran homogeneïtat en les solucions gràfiques, encara major que d'altres documents més o menys coetanis. Pel que fa a la fonètica, Rabella fa un estudi ben documentat i força rigorós. Cal destacar l'aparició d'algun cas de possible betacisme (*Beí i marabellant*), alguna mostra de possible iodització i diversos exemples, sobretot en els fragments de registre més col·loquial, de segona persona en *u* en lloc de *ts* com *voleu* per *vullats*.

Aquest procés criminal barceloní tampoc no ofereix gaires particularitats morfològiques remarcables respecte al coneixement que tenim de la llengua del s. xiv. Hi ha algunes formes verbals de primera persona del present d'indicatiu en *-e* (*encontre, membre i tremole*) tal com encara ocorre actualment en valencià; hi ha alternança de perfets simples forts i febles (*dix i dixé, hac i hagué*, etc.). Cal destacar que hi ha dues formes en *-isc-* (*procehisquen i procehiscats*) enfront de dos exemples en *-esc-* de *procehescats*. Com molt bé interpreta Rabella, si no són degudes a un escrivà d'origen occidental, aquestes formes podrien ajudar a confirmar la teoria que Emili Casanova proposa sobre el doblet incoatiu *esc/isc*. Com a dades singulars d'aquest text solament hi ha les formes «mólsia» del verb *molsir*, 'munyir', i la forma «visqui» amb *-i*, del verb *viure*. Totes dues, al nostre parer, més aviat dubtoses per motius diferents: el significat de «mólsia» no acaba d'encaixar en la frase i «visqui» amb *-i* és una forma que no apareix documentada fins a finals del s. xv. En tot cas, si no es tractés d'una errada de l'escrivà o d'una lliçó de difícil lectura, la forma «visqui» seria la més primerenca de les documentades fins ara. Finalment resulta xocant el tractament i els comen-

taris que fa Rabella de la forma de condicional «haurietsnich». Segurament hauria estat preferible transcriure, segons els criteris que ell mateix exposa, «hauriets[arcè]nich *que* me'n venéssets», ja que, per una banda, dues línies més amunt hi ha, en una estructura paral·lela dita pel mateix personatge, «Haguf arcènich» i, per l'altra, el complement substituït per «n», és a dir, per *en*, necessàriament ha de ser el complement de «hauriets», que no pot ser altre que «arcènich», el verí que ocasiona tot el problema i el mateix procés judicial.

L'estudi sintàctic és, efectivament, el més reeixit i complet, sobretot hi destaca el subapartat que l'autor titula «Sintaxi oracional». Hem de destacar l'aportació d'informacions que, almenys en l'àmbit de la filologia catalana, resulta més innovadora. Ens referim a l'anàlisi contrastiva que fa l'autor entre les formes lingüístiques pròpies del registre col·loquial —les que poden trobar-se en els fragments escrits en discurs directe— i les formes lingüístiques de la resta de registres. Així trobem, entre altres, les diferències següents: ús exclusiu de *llur* i *altri* en els registres no col·loquials; ús de *quan(n)com* en discurs directe enfront de *qualque* i *qualsevol* en les altres ocasions; predomini de frases curtes independents i de la parataxi, és a dir d'un estil segmentat, en els fragments de registre col·loquial enfront d'un estil molt més cohesionat en la resta de registres; ús relativament nombrós de l'article salat en fragments de discurs directe; etc. Si haguéssim de fer alguna objecció a l'estudi de la sintaxi, només observariem algun petit buit, com ara, la manca d'informació sobre les formes dels pronoms febles que hi apareixen. Per exemple, podem saber, pel vocabulari integral que ocupa el cap. ix, que al text apareix la forma *le* set vegades, però no se'n explica enlloc ni la funció que fa ni el perquè d'aquesta forma (si es tracta del pronom *la* i per confusió deguda a la *e* neutra es grafia *le*, si equival a la forma *lo* hi, etc.). Així mateix fa un ús limitat de la bibliografia quan estudia els temps verbals en les oracions condicionals, ja que obvia el treball de Par sobre textos de Bernat Metge i el de Schmid en les «Traduccions valencianes» del Blanquerna i de la Scala Dei.

Finalment l'estudi del lèxic clou aquest capítol. Rabella fa un treball força complet: estudia la derivació, ofereix la llista de noms de fonts i la de noms de família, així com els hipocorístics i els sobrenoms. També estudia la toponímia major i la toponímia menor que hi ha al text. Hi agrupa el lèxic en distints camps: relacionat amb la justícia, relacionat amb la vida quotidiana, etc. Dóna també totes les locucions, modismes i exclamacions que s'hi poden trobar, algunes força interessants, i finalment ofereix un breu glossari dels termes més desconeguts i dels que s'empren amb un valor diferent de l'habitual en el català actual. En conjunt no hi ha grans coses a remarcar; si de cas, destacaríem el mot *ama*, amb el significat de 'majordoma'; com fa notar Rabella, la hipòtesi mossaràbiga de Coromines no s'adiu amb aquesta *ama* barcelonina del s. xiv. També hi ha *fulla* per a referir-se a 'full de paper'; *manto*, mot que l'escrivà dóna com a preferible a *gramalla*; *queria*, probablement forma del verb català *querre* 'desitjar', 'voler', i no de *querer* com indica l'autor; finalment, sobre *pòcimes* ja n'hem parlat més amunt.

Les consideracions que fa Rabella al cap. vii sobre els avantatges i els problemes de l'ús de la informàtica, i més concretament del programa canadenc TACT, poden resultar molt útils per a qui en el futur vulga fer estudis d'aquesta mena emprant la tecnologia més avançada.

Al penúltim capítol, «Conclusions», reflecteix el contingut i la importància d'aquest estudi que sens dubte és una bona contribució al coneixement del català central de l'època medieval.

Clou el llibre el vocabulari integral. Gràcies a la utilització de la informàtica podem trobar per ordre alfabètic tots els mots que apareixen al text, amb la freqüència de cadascun i amb la indicació de full i línia on els podem trobar.

En resum, creiem que és un llibre recomanable no solament per als historiadors de la llengua i per als estudiosos del català, també per a tothom que vulga conèixer un poc més alguns aspectes importants de la vida i de la llengua del barcelonins de la segona meitat del s. xiv.